

історію, всі легенди про наших героїв, народні казки, міти — в арозумілі дитячі казки, вірші, пєси, дитячий ляльковий театр, в яких би дитина чула, бачила, через яких би осягнула нерозривну єдність з нашим героїчним минулим. Ляльки, що ними бавляться діти, мусять становити українські типи, постаті фантастичні (відьма, мавка, лісовик, домовик і т. д.) і реальні (князі, коваки, гетьмани, селяни . . .). В піснях і віршах дитина мусить бачити свою Батьківщину світлою, героїчною, великою, якою вона була і буде. Інсценізації, танці мають дати образ обрядів, свят, традицій. Релігія, передана дітям оповіданнями про Бога, Ісуса Христа, Духа Святого, Матір Божу (Почаївська, Покрови) мусить вкласти в їхні душі весь глибокий зміст християнства і життя святих, звязок з нашою історією.

В літі діти обовязково мусять бути в літніх таборах, таксамо, як і юнацтво. В них фізичною виховою та різними завданнями, звязаними з поборуванням, використанням, вивченням природи — відповідно віку — загартовується відвага, рішучість, воля, скріплюється товарицькість та сприймання життя і фізичних зусиль радісно й легко. В таких таборах кожна дитина мусить перебути щонайменше місяць. Батьки ж, що не мають можливости виїхати в міста, мусять посилати дитину в табори на ціле літо.

Отже вихова в садку в ці дні, коли дитина перебуває під доглядом виховниці — мусить доповнювати і зміцнювати виховання родинне.

Захоронки з кожноденним та цілоденним перебуванням дитини поза родиною — занадто відривають її від батьків — того живого ґрунту, що і після народження дитини продовжує її безпосередньо годувати своїми духовими вартостями. Коли ж дитина лишається весь час в родині, не може вона придбати того живого, органічного звязку з нацією, який повстає і кріпшає в оточенні таких же її товаришів. Тому система виховання дома при обовязковому відбуванні два дні в тижні (цілий день) дитячого садку в найліпша. Вона дасть можливість виховати гармонійну сполуку індивідуальної творчости з дисциплінованими товарицькими прикметами, ясно окресленої, національної української суспільности.

Ясла ж і захоронки можуть і мусять бути лише, як соціальна установа.

Др. МИКОЛА АНДРУСЯК

Проблема історичної синтези

Проблему історичної синтези порушувано нераз в українській пресі, — але підхід до неї не все був влучний. Ось свого часу була ще у львівських „Українських Вістях“ (30. XI. 1937. ч. 264) стаття історика Миколи Пасіки п. н. „Досить причинків, давайте синтезу“! То знову 1938. р. викликала в українській пресі великий

шум збірка нирисів лікаря д-ра Юрія Липи, що подекуди покликуювався на деякі наукові праці та ніяк не вияснював справжнього призначення України, як це обіцявав наголовок книжки. Наголовок загіпнотизував „рецензентів“, що навіть не застановлялися над тим, чи справді зміст відповідає йому. Серед усіх прихильних до цієї книжки голосів не можна було перейти мовчки попри статтю в різдвяному числі „Літературно-наукового додатку Нового Часу“ з 1939. р., тому що вона виходила зпід пера поважного автора — Володимира Дорошенка. Володимир Дорошенко підносив збірку міркувань Липи до „історичної синтези“; і щоб не ширилося баламуцтво, треба було вияснити у львівському „Вістнику“ (1939, кн. 2, ст. 102—6), що „Призначення України“ не в ніякою історіософічною синтезою.

І тепер різні громадяни при різних нагодах говорять про потребу синтези історії України, не застановляючись над тим, що таке синтеза історії? Адже синтеза історії в протилежність до аналізу, що займається критичним розглядом джерел для висвітлення якоїсь події, в аложенням ніяки історичних фактів в одну цілість; синтезою в монографії діячів, місцевостей та областей, нариси історії народів, держав, культури тощо, як у цілості, так у окремих періодах. Завершенням синтези в висновок, до якого дійшов дослідник на основі аложення подій — в характеристиці будьто діяча, будьто періоду чи цілості історії народу, держави тощо. Очевидно, що основніше прослідив історик матеріяли для висвітлення діяльності важливої історичної людини, або періоду чи цілості історії народу, то влучніші в його кінцеві висновки. Тимто до синтези повинні братися ті історики, що пройшли солідно аналізу історичних джерел. Висуваючи пекучу потребу синтези історії України, не можна кидати клича: „не треба причинків — давайте синтезу“, бо за синтезу не може братися початківець-історик, що мусить починати від аналізу, від „причинків“.

Який в стан дослідів над історією України? Завдяки покійному Михайлові Грушевському (1866—1934) українська історична наука мав за собою праці, якими не можуть похвалитися навіть деякі державні народи. Грушевський виховав ніяку істориків у Галичині і Придніпрянщині. Історичні розвідки його та його учнів в редактованих ним „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“ та в київських „Записках Українського Наукового Товариства“, „Україні“, „Наукових Збірниках Історичної Секції Української Академії Наук“ та інших виданнях цієї Академії до 1931. р. промощували шлях до повного висвітлення історії України. Грушевський сам опрацьовував систематично джерела й довів історію України в 10 томах до гадяцького договору. Але в цій своїй „Історії України-Руси“ та в своїх історичних розвідках часто він тільки зводить до купи сумлінно зібрані джерельні вістки й не висуває на їх основі загального висновку; він був обережний з висуненням якоїсь непідпертої джерельними матеріялами думки, був здебільшого не синтетик, а аналітик. У своїх же популярних і чужомовних загальних нарисах історії України та журналістичних статтях він був синтетиком та деколи навіть висував науково неарґумент-

товані думки. Хибною була — для прикладу наводжу — його думка про болохівців — татарських людей у XIII. ст.; проте він, як науковий дослідник, радо вітав інші погляди на болохівську проблему в княжому періоді нашої історії. Він навіть заохочував дослідників братися за дослідження тих проблем, яких висвітленням він сам займався й дійшов до власних висновків. І в тому нічого дивного, бо справжні дослідники ніколи не повинні обурюватися на річеву критику, — як це доводилося декому вазнати в останніх роках — від різних „старих авторитетів“ на львівському ґрунті. Натомість Грушевський був ворогом того, щоб хтонебудь, без відповідної підготовки, брався писати нарис історії України. І в тому він мав слушність.

Декому видається, що на основі зведення важливіших подій нашого минулого можна дуже легко дати загальний погляд на історію України. Чи дійсно воно так, наведу для прикладу думки Омеляна Терлецького, висловлені в його другому переробленому виданні нарису історії України, що його була видала львівська „Просвіта“ в 1938. р. Про козацьку Гетьманщину й Січ висловлює цей історик такі думки: „Цінніша була Гетьманська Україна, бо це була держава, яка мала підстави для дальшого розвитку . . . Січ не велика держава, що спиралась на військову організацію, та можливості самостійного розвитку не мала“ . . . Як причини упадку української держави вичисляє Терлецький: „а) некорисне географічне положення України супроти тодішніх культурних осередків, до них було далеко та й доброго приступу до них не було; б) недостача природніх границь, меж; в) степ під боком та сусідство з татарською ордою; г) повстання під впливом Польщі й під впливом степу двох неадатних до політичного життя вразків українця: одного з анархічним польсько-магнатським світоглядом, що почувався особисто незалежним і не хотів нікого слухати, і другого — зі степовим світоглядом, який теж не хотів визнавати ніякої влади та взагалі ніякої держави не хотів; і) агресивна й займанницька політика Польщі й Москви супроти українців“. Нарешті про українські державні змагання в 1917—21 рр. пише цей історик так: „Коли б подивитися так на найновішу українську державу з далекої перспективи, так, як ми тепер дивимося на давні наші держави, то упадок цієї недавньої нашої держави не болів би нас так сильно, ми спокійно оцінили б її вартість, як історичної появи, оцінили б спокійно її упадок. Тоді вийшло б, що наша найновіша держава щодо історичного значіння не може рівнятися з давніми нашими державами. Хоч і як виглядає вона для нас цінною — тай вона і справді дуже цінна для нас! . . . то вже те саме, що вона занадто коротко існувала, в доказом, що через її упадок ми менше втратили, ніж через упадок козацької й особливо княжої держави. І наслідки упадку новішої держави не такі тяжкі для розвитку української нації, як наслідок упадку тих давніх держав. Після тих катастроф настав культурний занепад на Україні, затратилося навіть національне почуття, загубилася історична традиція. По упадку найновішої держави цього ніхто не може сказати. Тимто некорисний кінець наших визвольних змагань не можна

назвати катастрофою, а тільки невдачею. Це була невдача великих політичних планів, що до їх виконання приступила українська нація. Ця невдача, хоч і яка вона болюча, вирішного значіння в дальшому розвитку української нації не мав. Вона не перервала доби відродження України, яке почалося в кінцем XVIII. ст., а визвольні змагання на все залишаться ясною картиною в історії України. Вониж показали передовсім, що український народ став уже у великій своїй частині нацією, свідомою своїх прав і обов'язків, нацією, яка на підставі цих прав, сягнула по найвище добро нації. В цьому лежить велике значення наших визвольних змагань!¹⁴

Наведені думки не в сперті на глибоких студіях історичних джерел. І старший історик і молодший однаково мають обов'язок основно розглянути історичний матеріал, доки на основі його аналізу приступлять до синтези історичних подій. І одною міркою треба міряти їх працю, ніякі заслуги не скидають з історика обов'язку солідних дослідів над історичними джерелами й поважного підходу до обговорюваної ним проблеми. Кожний історик повинен перш за все стреміти до історичної правди, бо тільки правдивий образ нашого минулого може розяснити нам наше сьогочасне. Коли глянемо з історичної перспективи на весь процес, який перейшов наш народ упродовж 12 століть (обмежуюся тут тільки часами, про які маємо певні історичні вістки), то ясним стає, що кожний окремий етап історії нашої державности витиснув свою печать на формуванні української нації. І не можна писати, що останні, правда неувінчані успіхом, наші державні змагання, щодо свого історичного значення не можуть рівнятися з давнішими нашими державами. Взагалі порівняння, яке переводить Терлецький, не витримує критики. Адже за кожною невдачею українських державних змагань, за кожночасним їх нещасливим вислідом, цебто — коли вживмо чужого слова — за їх катастрофою (не має потреби протиставляти невдачу катастрофі — як це робить Терлецький), як також за кожночасним упадком нашої держави йшов культурний занепад на Україні. Очевидно, цей занепад ніколи не був нагальний, бо громадянство все намагалося зберегти культурні надбання державної доби, а чужа влада не могла відразу всього знищити. Ні після упадку княжої Галицько-волинської держави, ні після упадку Гетьманщини не затратилося національне почуття, ні історична традиція. Треба було століть, доки спольщилися спершу політично, а згодом національно наші вельможі-князі й бояри, носії княжої державної традиції, і то не всі. Не загубилася цілком історична традиція, і то не тільки на Придніпрянщині, де закріпили її козацькі державні змагання XVII—XVIII. ст., але й на Західній Україні, навіть серед тих кругів, що зі звички не вживали української мови як розговорної. Певно, були убутки під напором чужого державного елемента, але й був не менший напором опір. Якби це правда була так, як пише історик Терлецький, що „затратилося навіть національне почуття, загубилася історична традиція“, то звідки узяли б надхнення для свого чину піонери українського національного відродження? Про вартість козацької

Гетьманщини й Запорозької Січі, чи вона така, як подав Терлецький, напишу вище, коли обговорюватиму концепції Вячеслава Липинського. Українські державні змагання в 1917—21. рр. започаткували нову добу в історії української нації так, як повстання Богдана Хмельницького започаткувало козацькі державні змагання. Хоч які сумні картини упадку наших держав, але історик не повинен вивертати їхніх причин тільки співом про „чайку небогу, що вивела дітей своїх при битій дорозі“. Немає такого народу на землі, на якого територію не напірали б сусіди; коли немає природних границь, народ їх здобуває, або будує штучні. Культурні осередки ні при чому, Москва була далі від культурних осередків як Україна, навіть з України черпала культуру тоді саме, як політично заволоділа нею. І з тими двома типами українця, нездатними до політичного життя — вже переспівана пісня: адже козаки-степовики клали свої голови за волю України і — як це спеціально підкреслив у своїх працях Липинський — зпосеред спольщеної шляхти верталися в ряди козацьких державників одиниці. Ті, що не вернулися й залишилися „з анархічним польсько-магнатським світоглядом“, пропали для нашого народу й тим самим не можна їх підтягати під зразок українця.

Читачі запитують мене, що є причиною того, що 50-мільйонна нація не мав досі своєї держави, коли міркування Терлецького неслухні? Чи ми менше вартісні від інших народів? З того так виходило б, коли історик вивертати історію, ніби наш народ мав однаковий політичний світогляд і в часах княжих держав й після їх упадку, в добі козаччини та в наступних століттях. Річ у тому, що формування українського національного політичного світогляду, основаного на княжих та козацьких державних традиціях, завершується в нашому столітті. Визвольні змагання в 1917—21. рр. спричинилися до його скріплення й започаткували добу новітніх українських державних змагань. Ось так у загальному слід нам підходити до цілоти історії України.

Два нариси історії України, що більш-менш вичерпують дотеперішні історичні дослідження, маємо в останніх роках: на українській мові проф. Дмитра Дорошенка (два томи, Варшава 1932—33) та на німецькій — дра Бориса Крупницького (Ляйпціг 1939). Обидва історики обмежуються у своїх нарисах до зіставлення подій та поглядів важливіших дослідників, але самі не висловлюють своєї загальної думки на історію України. Тільки поміж рядками можна доглядати їх власні оцінки поодиноких подій та періодів. Розуміється, не є ніяка хиба, що ці історики не дають історіософічної синтези, бо краще є зложити самі факти, ніж давати хибний загальний погляд на українську історію.

Основою для синтетичного нарису історії України до 1658. р. є „Історія України-Руси“ Грушевського; від гадяцької унії по часи світової війни — низка розвідок і матеріялів, розкинутих по різних українських наукових видавництвах. Найбільше для української історичної науки принесли видання Української Академії Наук у Києві в 1918—31. рр.; докладний їх розгляд подав на французькій мові проф. др. Мирон Кордуба (Варшава 1938). Для історії виз-

вольних змагань, крім доривочних документів і спогадів учасників, маємо спроби синтетичних нарисів агаданого проф. Дорошенка про часи Центральної Ради й нової Гетьманщини (2 томи, Ужгород-Прага 1930—32), та історію галицьких державних змагань 1918—23. рр. історика д-ра Василя Кучабського на німецькій мові (Берлін 1934).

Проте, в нас тільки одна синтетична історична праця, присвячена напрямним у розвитку історії України: „Українська Історія“ проф. д-ра Степана Томашівського (т. I. Львів 1919). Томашівський розглядає тільки середні віки української історії (княжу добу), але у вступі висловлює свій погляд на напрямні ідеї в її розвитку. Він добачує три такі провідні ідеї: перша ідея впливає з відвічного контрасту між культурно-лісовою та степово-луговою смугою нашої землі й має на меті з одного боку охорону від степових хижаків, з другого — здобування землі. Друга провідна ідея впливає з культурної суперечности Заходу й Сходу, що знайшла свій вислів у національній боротьбі українців з поляками. Довговічна приналежність України до Польщі помагала відокремленню й індивідуалізації українського народу від інших східньо-слов'янських племен, боротьба ж з польською асиміляцією розбуджувала й скріплювала культурну спільноту зі Сходом. Синтеза в цьому змаганні виявилась у витворенні окремого національно-культурного й політичного характеру українця, який сполучає в собі поодинокі прикмети обох основних типів в одну органічну цілість. Третя провідна ідея ґрунтується на політично-господарському контрасті Півночі й Півдня, скріпленому расовою й культурною окремішністю. Перше втілення української державної ідеї проти панрусизму добачує цей історик не в княжій київській, а в галицько-волинській державі.

Щодо другої провідної ідеї в розвитку української історії слід зазначити, що культурна суперечність Заходу й Сходу знайшла свій вислів не тільки в національній боротьбі між поляками й українцями. Вона знайшла свій вислів і у формуванні української церкви від самих її початків у X. ст. — як це подав пізніше й сам Томашівський у „Вступі до історії Церкви на Україні“ (Записки Чина Св. Василя Вел. т. 4., вип. 1—2, Жовква 1932). Церква ця була на перехресті впливів візантійського Сходу й римського Заходу. „Пізнавши загальні основи Вселенської Церкви — пише там Томашівський — прослідивши початок і характер церковної організації Київської Русі, можна як слід зрозуміти мотиви, суть, розвиток й історичне значіння пізнішої й новочасної унії. Тоді стане ясно, що церковна унія це не примха української історії, не відхилення від її первісного нормального напрямку — зроблене до того під доцільним впливом посторонніх сил; тільки навпаки, що ідея унії органічно й нероздільно злучена з напрямом і духом всеї української історії, навіть зі самою національною ідеєю нашого народу. Правди цієї не може заперечити факт, що в минулому велика частина українського громадянства більше або менше пристрасно поборювала ідею унії, або що й сьогодні ще стільки упереджень, непорозумінь і трагічних помилок у цьому напрямі

панує в нас. У дійсності всі невдачі унії потягали за собою невдачі нації, часто катастрофальні і вся українська історія за все своє тисячеліття не виявляє ані одного такого моменту, де церковно-культурний розрив з Заходом увінчався би якимись тривкішими національними користями. Ідея унії була щасливою, хоч, на жаль, добре не використаною необхідністю нашої історії". Можна не погоджуватися з думками Томашівського, але не дасться заперечити того факту, що сама київська православна митрополія в часах її найзавзятішої боротьби проти унії в XVII. ст. була під впливом науки католицької церкви (вся православна догматика за митрополита Петра Могили стояла під впливом схоластики, латинська мова була викладовою в київській могилянській колегії — згодом могилянсько-мавепинській академії, віроісповідання Петра Могили й „Требник“ майже не рїзнилися від католицьких). „Очищували“ українську православну церкву від цих впливів з Заходу згодом москалі, після прилучення київської митрополії до московського патріархату.

Щодо погляду Томашівського на уосіблення загально-української державної ідеї проти панрусизму в галицько-волинській державі, то він опирався на тому, що в склад київської держави входили землі сьогочасної Білорусі й Московщини. Галицько-волинська держава нібито охоронила Україну від передчасного поневолення й асиміляції з боку Польщі. Західній Україні в її довговічній боротьбі з польським натиском на схід, дала галицько-волинська держава величезний запас матеріяльних та ідеальних сил, не тільки для вдержання історичного стану посідання, але й для здобуття величезних просторів на сході в користь української нації. Одним словом — без української державности на галицько-волинських волостях у XII—XIV. ст. годі, мовляв, уявити собі цьогочасну нам національно-політичну й культурну, почасти й мовну самостійність України серед словян. Але не суттєвим є погляд Томашівського, начеб то галицько-волинська держава спинила на довгі часи започатий у XII. ст. процес творення нової політичної нації зі словянських і фінських складників над Волгою й дала змогу слабшим українським племенам виробляти власну національно-політичну й культурну індивідуальність; бо Суздальщина-Московщина, відірвавшись у половині XII. ст. від Києва, жила своїм життям, якого не спинювала, ані не могла спинювати галицько-волинська держава, бо воно було для неї далеке. Українські племена почали виробляти свою власну національно-політичну й культурну індивідуальність уже від часів офіційного заведення християнства в кияворуській державі (988). Вже в київській державі амагалися впливи візантійської й західньо-європейської культури; галицько-волинська держава виявила тільки той самий процес, що відбувався на українських землях ще в добу київської держави. Тільки в наслідок близькості степу, по якому гарцювали орди Половців і Татарів, не залишилися осередками української державности, визначені Ярославом Мудрим, Київ, Чернігів і Переяслав, а лише Галич, Володимир, Холм і Львів. Сама ж охорона України перед поневоленням і асиміляцією Польщею, випливала в західньо-українських

землях цілком природньо з контрастів між українською й польською психікою. Контрасти між Україною й Польщею саме найбільше кидалися й кидаються у вічі на українсько-польському пограниччі, хоча там і маліють мовні різниці. Словом — галицько-волинська держава була тільки дальшим етапом розвитку української державности, що не перестала існувати в упадком цієї держави. Витворений у старій київській Русі державний лад мав своє продовження в дещо зміненому вигляді (напр. піднесення політичного значення бояр) у галицько-волинській державі; цей лад залишився на українських, ба навіть і білоруських землях, що продовж XIV. ст. змінили князів Рюриковичів на Гедиміновичів.

Другим сьнтетиком серед українських національно-державних істориків у час визвольних змагань був Вячеслав Липинський. Його походження наказувало йому занятися дослідями над співучастю шляхти в українському національному житті в XVII. ст.; своїми розвідками ще перед світовою війною намагався він притягнути до української національної праці своїх шляхетських земляків. Частинна збірка його дослідів над співучастю шляхти в козацькому державному будівництві за Богдана Хмельницького та Івана Виговського, появилася в часі його побуту у Відні 1920. р. п. н. „Україна на переломі“. „Тільки усвідомивши собі весь розмах нашої історії — пише він — широкі державні організаційні замисли наших предків, ми зможемо зрозуміти поодинокі діла тих предків, згідно з правдою — науково оцінити поодинокі факти нашої минувшини“. В цих рядках його передмови міститься вся суть його підходу, як дослідника історії; він підбирав факти співучасті шляхти в козацькому державному будівництві, очевидно звертає увагу тільки на шляхетські творчі елементи. Треба, проте, йому признати слушність, що ці шляхетські творчі елементи в козацькому житті були від самих початків козащини. Шляхта дала козакам таких організаторів, політиків і полководців, як Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Михайло Станислав Кричевський, Іван Виговський, Юрій Немирич, Іван Мазепа й багато інших. Але не треба замовчувати того, що тільки малу частину шляхти охопила козацька стихія. В добі Хмельницького, Руїни й Паліївщини більшість йшла під прапором польських державних і шляхетських інтересів, і навіть політичний такт гетьмана-шляхтича Павла Тетері був такий самий, як гетьманського джури Івана Брюховецького. Натомість з козацької маси виходили також добрі організатори, політики й полководці, навву для прикладу Петра Дорошенка, Семена Палія, Дмитра Горленка, Костя Гордієнка, яких хистові й тактові часто не дорівнювали їхні сучасники шляхетського походження. Безсторонній погляд історика повинен бути такий, що не слід заперечувати додатньої співучасті шляхти в козацькому державному будівництві, але не треба теж вважати козацьку масу за неадібну видатя зпоміж себе творчого генія. Богдан Хмельницький, хоча шляхетського походження, але поковачився, психічне наставлення Мазепи після довшого побуту його серед козацької маси різнилось від того, яке було колись в нього, як королівського

пажа. Вибивалися серед козаків ті шляхтичі, що чули відразу до польської шляхетської гнилі.

Те, що Липинський висунув ролю шляхти в козацькому державному будівництві, викликало в його деяких неfortunних наслідувачів неприхильне наставлення до історичного значення Запорозької Січі. Я вже вище вказав на погляд Омеляна Терлецького на козацьку Гетьманщину й Січ, не оснований на сумлінному перестудіюванні хочби виданих Дмитром Яворницьким джерел до історії запорозьких козаків. Січ вибрала гетьманом Богдана Хмельницького й він та кожний його наслідник титулувався „гетьманом війська запорозького“. Тільки на нещастя після Богдана ніякий „гетьман війська запорозького“ не зумів здобути серед нього належного авторитету, як колись у київській державі не зумів удержати авторитету сеніора князь Ізяслав I. Ярославич, позбавлений київського престолу народнім нічем 1068. р. Вистарчить кинути оком на карту Гетьманщини й Запоріжжя, щоб прийти до висновку, що Гетьманщина без Запорозжя (якраз усупереч твердженню Терлецького) не мала підстави для дальшого розвитку, очевидно в напрямі повної незалежності. Запорозжці дорожили історичною традицією, більше як дехто з цьогочасних наших політиканів; на початку XVIII. ст. Запорозжці обоснують свої права до чорноморського побережжя між Дніпром і Богом тим, що цею областю заволодів перед 300 роками великий литовський князь Витовт Кей-стувович. Трагедію українських державних змагань у козацькій добі було те, що від часів Руїни політика Гетьманщини й Запорозжя не йшла тими самими шляхами. Очевидно, за політику не відповідає ніколи маса, а верхівка; хай маса буде найкращим елементом під сонцем, то вона нічого не виявить, коли на її чолі стоятиме невідповідна до великих завдань людина; в українській історії можна знайти на це багато прикладів. Після смерті Богдана Хмельницького гетьманам не пощастило кермувати Запорозжжям і придбати для козацької держави чорноморське побережжя, необхідне для самостійного розвитку України; подібно як і опертя на Карпати, занедбане самим Богданом у першій фазі його повстання (через невикористання галицьких народніх рухів у 1648. р.), що опісля безуспішно намагався гетьман направити українсько-молдавською унією. Щоби не повстало непорозуміння при моїй згадці опертя на Карпати, як природню границю, то не треба того розуміти так, начеб то закарпатське Підгір'я не має значення; навпаки, як передпілля Карпат має і то дуже велике.

Після Івана Мазепи і Гетьманщина й Запоріжжя пристосовували свій лад до вимог хвилі, щоб удержатися на політичному овиді. Та загроза для їхнього життя була неминуча. Перед цією загрозою старшина, обстоюючи козацькі станові права й автономію Гетьманщини, забула про всеукраїнські державні традиції в змаганнях Богдана Хмельницького та Петра Дорошенка, яких відгомін був ще досить сильний в добі Мазепи. Тимто навязування Липинського до козацьких станових традицій при творенні повітряної української клясократичної ідеології в не конче щасливе. Не можна ставити клясові інтереси вище всенациональних та привертати ви-

народовлених поміщиків тим, що українська нація буде на них далі працювати. Очевидно, ніякий українець не відштовхує від праці для всеукраїнської національної ідеї тих, що повернулись до своєї нації під впливом внутрішнього зову історичної традиції й землі. Історик Володимир Антонович, Митрополит Андрій граф Шептицький, граф Михайло Тишкевич, сам Липинський і багато інших їхніх послідовників повернулись до своєї нації з чисто ідеальних мотивів і працювали для неї не задля матеріальних благ; тому вони не лишили її ніколи. Натомість ті, що причалювали до неї, чи хотіли причаляти з матеріальних мотивів, чи то в роках політичних впливів галицької „Головної Руської Ради“ у Львові в 1848—49. рр., чи то в роках розбурханої революцією національної стихії на Придніпрянщині в 1917—18. рр., не видержували; одні хиталися тоді, коли треба було обстоювати українську національно-державну самостійність, другі цілком відсувалися від українства в роках його повного поневолення. Очевидно, на такій клясократії будувати української державности не можна.

Вже зі заторкнених тут деяких проблем історії України виходить пекуча потреба її синтези, очевидно тільки на основі солідних наукових дослідів. Значіння такої синтези величезне, не тільки для самої науки, але й політики й національного виховання; вона обґрунтовує наші національно-державні змагання та дає напрямні для національно-державної політики. Проблема напрямних ліній розвитку власної нації займає поважне місце в цьогочасній політичній і економічній світовій літературі двох таких великих націй земної кулі: німців й італійців. Опертій на правильній власній історіософічній синтезі український національний світогляд ніколи не захитається, не попаде під чужий політичний вплив. Здоровий український національний світогляд, це запорука перемоги Української Нації.

ОЛЕ

Літературна Одеса

Число 29/40 „Літературної Газети“ приносить огляд О. Ждановича сучасного літературного одеського життя. Подаємо нижче короткий зміст цього огляду.

Весною відбулося в Одесі кілька вечорів поетів і письменників. Про свою творчість виїзували Г. Плоткін, Р. Брусилівський, С. Гельманд, Г. Захаров, Д. Надійн, І. Друкер та ін. Відрадне вражіння моєляв справили нові твори Плоткіна, особливо його поема „Тунгузька повість“ „про відважного співця Вергіна, який під страшним катуванням ворога залишився вірним народу і революції, не врадивши своїх товаришів — червоних партизан“ . . .

В своїх останніх оповіданнях письменник Брусилівський виявив „значну спостережливість і знання матеріалу“. „Яскраво і переконливо“ розкривав він „базисно-освітню вохмуру сторони життя єврейських трудівників у дореволюційній Росії“ (в оповіданні „Рассказ о пощечине“). Тепер працює Брусилівський над новелими в життя Чайковського — „Чайковський в Одесі“ та „Чайковський в Америці“.

Вірші Г. Захарова, за 10 років його творчої праці, зачитані були на спеціальному вечорі. Зокрема добре вражіння справили — за О. Ждановичем — вірші Захарова в циклі „О дитинстві“, вірші про море та про чорноморських рибалок, хоч в цілому творчість поета ще „залишає чекати багато кращого“.

Не використав повно своїх даних й поет Д. Надіти. Який поступ зробив поет за останній час, можна, зрештою, буде остаточно сказати після випуску його „Циклю історичних балад“, над якими в міжчасі поет працює.

За О. Батровим закріпився епітет „молодого і дуже здібного письменника“. Але, як зауважує Жданович, цей епітет, мабуть, скоро стане для Батрова „безамістовним слівцем“, бо „час іде“, „а здібності письменника досі не стверджуються роботою“.

Зате, „інтенсивну, плідотворчу роботу“ провадять письменники в таких іменах, як *Ноте Луре*, *А. Губерман*, *Х. Вайнерман*, *І. Друкер*, *С. Гельманд* і т. д.

За останній рік видав Ноте Луре кілька збірок оповідань і нарисів, викінчив другу частину роману „*Степ кличе*“ і написав пьєсу „*Елка Ріднер*“ (пьєсу включено, між іншим, в репертуар „Московського державного єврейського театру“).

А. Губерман працює над віршованою пьєсою „*Сватівка без музиканта*“. Його пьєса „*Дівушка із Москви*“ вже декілька сезонів під ряд утримується на сцені місцевого „Єврейського театру“. Ішла вона і на сценах Києва, Харкова та „Дніпропетровська“.

„Єврейський критик“ І. Друкер працює над двома книжками про єврейського письменника Шолом-Алейхема та „великою художньою монографією“ про „народного артиста республіки орденоносця“ П. С. Столярського.

Поет С. Гельманд виготовив „цікаву збірку“ „*Отечество*“ та викінчив велику пьєсу для дітей.

Поет Х. Вайнерман мав випустити книгу поезій, що складається з „великої пьєси про товариша Сталіна“ та циклу віршів про „славну Червону Армію“.

М. Ковальчук (І), окрім численних оповідань, написав великий сценарій „*Тарас Шевченко*“ і розпочав працю над повістю з життя советської армії.

Мляво, зате, працює поет Е. Павличенко, хоч ряд його нових віршів („*Чорная сапля*“, „*Растрел*“, „*Професія*“ і т. д.) „свідчать про ріст поета“.

Наприкінці свого огляду скаржиться О. Жданович, що наввані вгорі письменники „перелічувались і рік і два і три тому“. „Одеська письменницька організація, на жаль, дуже давно вже не поновлювалась новими іменами“, хоч „скільки бажання, скільки творчого запалу в“ у советської літературної молоді . . .

***

Це саме число „Літературної Газети“ подав в окремій вмітці свого одеського кореспондента ще такі відомості про творчі плани одеських письменників.

Г. Плоткін мав протягом літа написати пьєсу про „дореволюційне минуле Одеси і її видатних людей“. (Нещодавно здав був він до друку збірку поезій „*Подолання простору*“). Ноте Луре мав літо провести в Златопільському районі на „Дніпропетровщині“ і написати за цей час повість з життя советської молоді. Р. Брусилівський для виготовлення низки нарисів історично-етнографічного та побутового характеру мав зробити „творчу поїздку“ по Криму та Кавказу. Письменника особливо зацікавили історичні місця: Іурвуф (місце перебування А. С. Пушкіна) та Гаґри (де забито „письменника-декабриста“ О. О. Бестужева). Х. Вайнерман — що саме здав був до друку збірку ліричних віршів „*Ін лебн фар лібт*“ (Закоханість у житті) — мав розпочати працю над новими ліричними віршами та пьєсою про „дитинство та юнацькі роки великого вождя народів Й. В. Сталіна“. А. Губерман мав продовжувати працю „над новою комедією з єврейського життя“ (для „Одеського єврейського театру“): „*А хасене он клезмер*“ („Рогагardı-

яш*). Г. Захаров розпочав працю над збірником нових пісень „про життя в радянській країні, про радянський патріотизм“. Е. Павличенко мав далі працювати над „великою поемою“ „Скрипка“. В поемі будуть поховані такі „майстри-скрипачі“, як Д. Ойстрах, Б. Гольдштейн, школа „заслуженого орденоносця“ П. С. Столярського і т. п.

ОЛЕГ ШТУЛЬ

Вибрані поезії Бажана

Микола Бажан — Вибрані поезії (1926—1939). В-во „Радянський Письменник“. Редактор П. М. Усенко. Техредактор Я. Руденський. Коректор Р. С. Тиллявський. Друкарня Академії Наук УРСР №-2 у Львові. Львів, 1940 р. Облліт №-132. Тираж 5000. 16. Ст. 104.

Збірка, друкована знайомими черенками друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка, починається віршем „Людина стоїть в зореноснім Кремлі“. Погачим у збірці багато старих, званих і то не найліпших віршів, про які говорити нема чого, бо вже говорено в свій час. Але нас цікавлять поезії новіші, поезії, що показавали б нам нове обличчя автора „Трилогії пристрасти“, „Слова про полк“ чи „Сліпці“. Те нове обличчя, яке показав автор після невдовзначних порад совєтської критики.

В 1931 р. ця критика писала: „Уважаємо тільки матеріалістичну діалектику за вихід в тих суперечливих, трагічних позицій, на яких стоїть Бажан в його трагічною, ідеалістичною діалектикою. Його шлях лежить до літератури пролетарської, або ніякого шляху йому нема“ (Ф. Якубовський — Шляхи української поезії, „Антологія української поезії“, т. III. Книгоспілка 1931. Ст. XXXVI.). Ця збірка вирвано нам показує, що Бажан цих порад послухав і старається їх виконувати на сто відсотків. На доказ, що Бажан перейшов на матеріалістичну діалектику, мавмо довгий вірш „Число“. Автор розглядає число в його історії, кодито:

Чи імператорський католик-мореход,
Чи амстердамський вільний гугенот,
Лихвар, пірат і святоборець,
Вславляє цифр своїх широкий розворот
І, гризлячи давенючим тілом ножиць,
Хребцями рахівниць, немов кістками нот,
Пишавється в числа, що йде, як переможець,
В свій перший банк, на перший свій банкіот.

І думка тут була

Сука немов професорська кафедра,
Рішуча, мов шлагбаум, скупа мов монастир.

І переповідав нам автор історію, як

... мисль став дедалі все гугнявіш,
Бо він марчів ало — купецький мудрий Фавст.

І ось приходить новий період:

Буття і мисль ідуть, ведуть і служать класу,
И знаючість Гегеля, як здолана адалася
На службу

й рішенець провідника.